

Hundegrøt

Komsomolsk ved Amur. Fangeleiren. Februar, 1944.

SNØFONNER. OVER LEIREN VIRVLET EN KALD SNØSTORM. Hunder bjeflet. På de høye vaktårnene sto soldater. Lyskastere kastet et skarpt lys over gjerdet rundt leiren.

Kosum pustet inn den kalde luften, mens han krøp, til tross for stormen, tålmodig, som et menneske som krever å få en gjeld tilbake. Han krøp, som om han hadde forlatt verdiløs jord. De sultne øynene skinte, munnen var uttørket, leppene sprukne. Selv det å dø ville ikke være ille etter å ha spist et varmt lepjosjka-brød! Far hadde rett når han sa: Den som ikke har opplevd sult, vil ikke kunne føle hva livet er. Å, sånn som du har pint og plaget meg, sult! Pint og plaget meg!

Kosum var fange i en hungerleir. Hvis han hadde vært i en annen leir, ville han i det minste ha fått spise seg mett. Ja. Men han hadde ulykkeligvis havnet i denne leiren, som lå i et avsidesliggende strøk, hvor selv ikke gjøken gol om våren. Slektninger og venner var langt borte. Kosum var alene med gleder og ulykker. Bare Sjepa var her, og han lå syk. I nabobrakken. Og Nikolaj, tsjuksjer av nasjonalitet, som var blitt en venn og holdt seg i nærheten. De øvrige var mennesker uten sjel. Sultne mennesker. Det gikk ikke en dag uten slagsmål. De tok livet av hverandre med økser. Fanger, rasende av sult.

Hungerleir. Mennesker falt om, oppsvulmet av sult. Kort sagt, her var alt galt. Både fangene og leirsjefene var kaldere enn snøstormen. Hverken tyver, myndigheter eller sjefer brydde seg om fangene. Overraskende! En merkelig leir. Det var allidt kaldt her.

Måneskinnet rullet over den uendelige hvite horisonten,

spilte utrettelig opp øynene, ulte med ulvene, som gråt og sammenkalte sine. Denne leiren lå der det ikke kunne sees blå stjerner, den befant seg i et slør av skyer som hang lavt over den hvite jorden. Sjefene i denne leiren gjorde det som falt dem inn. Og de avkreftede og forskremte fangene var ikke i stand til å uttrykke sin misnøye med et eneste ord.

Fangene som var samlet her, var så skremt av myndigheter og tyver at de begynte å ligne på den søpla som ble jaget av vinden fra den ene til den andre enden av leiren. Og unødvendig sladder sendte hver natt fire – fem lik til søppeldynga. Å si sannheten var ikke tillatt, men Kosum kom hele tiden i diskusjon med leirsjefene. De var lei ham. Til å begynne med hadde de ikke brydd seg om ham. Kosum, forhenværende partisekretær, fortsatte å kjempe for rettferdighet, diskuterte. Da rottet leirledelsen seg sammen og forsøkte å drepe Kosum ved ikke å utlevere en eneste brødbit til ham.

Fanger døde hver natt, som fluer. Når tyver i andre leire fikk vite at de skulle sendes til denne leiren, kuttet de seg opp med kniver. De visste at her ventet en langsom død, og de foretrakk en annen slutt. Hvis Kosum ikke hadde vært en ulykkesfugl, hadde han ikke havnet her, etter å ha gått gjennom flere andre leire. Tydeligvis hadde Gud skapt ham som ulykkesfugl!

Denne dagen ville ikke Kosum klare å mette sin mage, selv om han spiste opp hele verden. Han var tom. Bare å få spise seg mett en gang, etterpå blir det ikke så fælt å dø! Han hadde ikke noe håp for morgendagen. Det var leit at han hadde havnet i denne hungerleiren. Sant nok, han var blitt advart før fangetransporten: – Pass på, Kosum, at du ikke havner i hungerleiren, der holder du ikke ut ett år! Ha alltid minst femti rubler i reserve, så blir du ikke sittende uten mat! Ikke plukk fiskehoder og potetskrell på søppelfyllinga, da holder du ikke en måned engang! Hvis du spiser avfall fra fyllinga, kommer du til å hovne opp og så mister du pusten og dør!

Han hadde ikke fulgt rådene. Dengang var han ikke sulten. Det viser seg at du fatter alt først når du er sulten!

Nå var det sent. Kosum orket ikke mer og slepte seg mot fyllinga. Avkreftet falt han på knærne, og reiste seg igjen: Hvis jeg klarer å holde meg i live i dag, dør jeg aldri! Denne tanken hadde lenge holdt ham på bena. Hans kalde hjerte slo raskere. Hans triste tanker kokte. Jeg er fremme! Med bøyd hode, brennende av skam, så han til side, gikk utenom. Hans engang så kraftige kropp hadde skrumpet inn. Uten å løfte blikket så han seg omkring. Rundt fyllinga satt oppsvulmede fanger. De ventet på skyllene fra leirkantinen. Noen gravde i søpla som jordsirisser. Etter dem er det lite igjen til meg! Kosum kastet et sultent blikk over fyllinga. Han var nå ett skritt fra den. Sjøppelhaugen var blitt mindre. Han tok på den. Potetskrell. Det kom en behagelig lukt. Lukten av mat. Han syntes å høre noen rope navnet hans: – Kosum!

Han, som skammet seg for å løfte blikket, ble forferdet.

– Kosum, det er meg!

Han løftet langsomt sine sultne øyne. Snøstormen slo ham i ansiktet, sved i pannen, liksom i hjertet og hele kroppen.

– Kosum, det er meg.

Det var Sjepa, oppsvulmet som en boble, dårlig kledd, med hengende, forfrosne kinn, fyldig bart. Frem fra jakken stakk fiskehoder.

– Kjenner du meg ikke igjen? Ordene uttalte Sjepa forferdet, som et menneske som faller til jorden, rammet av kaldt bly. Hans sammenvokste tette bryn krummet seg som en kjepp. Den trette stemmen var kald. Han gikk i ett med suset fra snøstormen.

– Sjepa, er det deg? Kosum ble overrasket og kastet fra seg potetskrellet. – Hvor kommer du fra?

– Jo, det er naturligvis en skam. Sjepa klarte ikke å se på ham.

– Kosum, sjelen min er på fyllinga. Jeg vet ikke hvordan jeg skal

48

få sagt det. Sulten får alle innvollene mine til å vrenge seg! Hvis jeg hadde fått lov til å spise meg mett i dag, ville jeg ha gått med på å bli skutt i morgen. Men vi lever i en verden hvor vi ikke kan vente hjelp fra noen!

– Prøv bare ikke å dø! Jeg har ikke krefter nok til å slepe deg hjem, sa Kosum lett bebreidende for å muntre ham litt opp.

– Dø kan du gjøre senere!

– Det har ingen hast. Men det sies at det er tre former for død. Den første er fattigdom. Den andre er alderdom. Den tredje er den egentlige død. Hvilken av disse kan vår død sammenlignes med? Jeg vet ikke. Gud ser det bedre. Men jeg dør av sult, sa Sjepa med bøyd hode og fortrakk sine opphovnede lepper til et smil. Den kalde snøstormen grep fatt i de triste ordene og førte dem av sted.

– Sjepa, døden har forskjellige årsaker. Dem er det ikke mulig å regne opp. Men det er bedre å dø stående, ved en brå død, enn av fattigdom eller alderdom, fortsatte Kosum å oppmuntre ham. – Vi kan også la være å spise dette avfallet. Det sies at på spørsmål om hvem som spiser mye, er svaret den som ikke har tenner. Da far fortalte meg det, skjønte jeg ikke meningen. Nå skjønner jeg. Et tannløst menneske sitter lenge ved bordet. Han spiser liksom, men samtidig spiser han ikke. Han beveger kjevene opp og ned, men reiser seg og subber av sted med tom mage. Slik er det også med oss i denne hungerleiren! Vi har skylden selv. I går skrev jeg et brev til Stalin, om at han må være oppmerksom på det som foregår her. I andre leire er det ikke slik! Der utleverer de to hundre gram brød til hver, uavhengig av om normen for tømmerhogst er oppfylt. Men her utleverer de ikke noe hverken i det ene eller andre tilfellet.

Kosum snakket om produksjonsnormen. Fangene måtte oppfylle en norm, fastsatt av sjefene. Brød ble utdelt avhengig av hvordan de oppfylte normen.

– Kosum, prøv ikke å gi mat til hele leiren! Du har fått en

russisk utdannelse, du har hatt en høy stilling, sa Sjepa og fjernet is fra munnviken. – Tenk på magen din! Hvis du skal hakke på sjefene, vil du ikke gå av med seieren! Du kjenner dem jo bedre enn jeg gjør. Mulig at Stalin gir dem alt, men de gir det ikke videre til oss! La meg fortelle deg en lignelse. Det fortelles at en gjøk ba til Gud: Tillat meg, Gud, bare en gang å gi alle levende vesener mat på en gang! Gud ga ikke noe svar. Rettere sagt, Gud samtykket ikke, fordi han mente det var umulig. Men gjøken fortsatte iherdig å mase: Tillat meg, Gud, en mulighet til å gi alle levende vesener mat på en gang! Etter dette sa Gud til gjøken: Å, jeg har skapt så mange vesener! Det finnes mygg, edderkopper, fluer, hester, fugler og enda en mengde levende vesener som kan sees og ikke sees. Hvordan skal du kunne gi mat til alle disse på en gang? Men gjøken fortsatte å mase. Da Gud var blitt overbevist om at den ikke ville gi seg, ga han den lov. Etter dette fanget gjøken en øyestikker og blåste på den, så den falt ut i havet. Gjøken sa: For den som får den, blir det velsmakende kjøtt, og for den som ikke får den, blir det så mye buljong han bare ønsker. Kosum, det er ikke noen til å ta seg av oss her i dette blå Sibir. Det er tydelig at du heller ikke har det så bra. Jeg har fått vite noe, og hvis jeg hadde hørt om det før jeg ble syk, ville både du og jeg ha stått stødig på bena i dag!

– Hva har du fått vite? spurte Kosum.

– Å, Kosum, du vet at legen vår har en velnært hund. Sjepa pustet inn, og så, etter en stund, slapp han pusten ut. – Til hundehuset går det en sti, laget av tisper.

– Ja, hva med det? spurte Kosum. Alle hans tanker, hele hans sinn og bevissthet var rettet mot en brødbit. Selv om det hadde vært et eller annet å spise, ville han ikke ha tenkt på noe annet. – Du vil vel ikke at jeg skal spise denne hunden?

– Selvfølgelig ikke, sa Sjepa, som sto med ansiktet mot vinden og stirret med øyne formørket av sykdom. – Selvfølgelig er det ikke det jeg mener! Denne hunden får mat tre ganger om dagen.

50

Hvis du en kveld snek deg rolig dit og spiste opp grøten, eller la den i en sekk og tok den med deg, ville vi hatt noe å spise for en hel uke! Prøv, Kosum, hva du kan få til. Jeg sverger ved Gud, jeg har tenkt svært mye på denne grøten. Jeg er kommet dit hen at jeg utsetter det fra dag til dag. Det har vist seg at den veien er stengt for meg så lenge jeg kan finne noe her på fyllinga!

Da spredte varmen seg gjennom Kosums kropp, han følte at han sto fast på jorden. Han hadde også lagt merke til denne hunden som sto bundet. Den var ikke langt borte. En ti minutters vei. Det var mulig å komme seg dit hvis man skar over piggråden på fem – seks steder. Gunstig var det også at vaktårnet sto langt borte. Det var mulig å bevege seg.

Herfra var det ingen som rømte.

En uke gikk med til å lete etter redskap som kunne kutte over piggråd. I begynnelsen av uken deretter tok Kosum med seg en avbitertang og la i vei før solen var gått ned. Han gikk rett mot vinden, slepte seg frem, med en kropp som kanskje ikke skulle oppleve morgendagen. Hvorfor snakke om morgendagen? Han skulle dø før daggry. Han var utslitt. Han var svimmel, det svartnet for øynene. Han bøyd halsen, som snøstormen var i ferd med å ta kvelertak på, rullet med de innsunkne øynene og falt om i den kalde snøen.

Han så seg rundt, tittet fremover med øyne fylt av kald svette og blod. Den fuktige himmelen begynte å gyngesom en karusell. Den snødekte svarte jorden veltet. Den avkreftede kroppen hadde falt for å sove ut. – Kosum, hørte han vinden si. – Reis deg! Hva er det du tillater deg? Kom deg på bena. Hvis du ikke får tak i denne hundegrøten i dag, dør du.

Han var dekket av kald svette. Pisket av snøfnuggene som slo mot de nakne anklene, uten å slippe stien til hundehuset av syne, forsøkte Kosum stønnende å reise seg. Men han falt igjen. Han hadde ikke krefter nok. De forfrosne bena lystret

ikke. Han følte seg samtidig som en kjælen valp, en ulende ulv og en vaksom tiger.

Kosum beveget seg fremover, på alle fire. Det var blitt en lang, lang vei frem til grøten. Hva skulle han gjøre? Han stoppet, trakk pusten. Nervøs forsøkte han å krype raskt under piggtrådgjerdet. Han hadde ikke krefter til å kutte over piggtråden med avbitertangen. Til tross for at den kalde vinden slo ham i ansiktet, krøp han som en tirret tiger mot hundehuset, tilskyndet av måneskinnet, mens han stadig vekk måtte legge seg ned på den hvite snøen for å ta en pust. Han ble søvnnig, bestemte seg for å sove et par minutter og så krype videre. Han lukket øynene. Men tanken han hadde fått i hodet, var det en eller annen som jagde bort, med piskeslag: – Kosum! Kosum, du kan ikke gjøre dette! Jeg kommer til å dø, hvis du lukker øynene!

Ropet tvang ham til å åpne øynene, men han hadde ikke krefter til å holde dem åpne. For øynene hans, som i en drøm, dukket et forferdelig bilde opp, ledsaget av ulingen fra den kalde snøstormen: Hans venn Nikolaj gråter, blir våt av kalde tårer. Men fangene, som feller tømmer med øks og sag, bryr seg ikke om ham. Bare Kosum. Han trøster vennen. Nikolaj holder det ikke ut... Veronika gifter seg... elsker ikke Nikolaj. Den kalde vinden bærer ordene, fylt av smerte, til Kosum. Nikolaj har lest brevet! Kosum har ikke forstått noe. Men hva er det Nikolaj vil meg? At jeg skal si til henne at hun ikke skal gifte seg? Kosum ser oppmerksomt på vennen. Bare øynene til Nikolaj er synlige, han sier: Kostja, når de skal felle et tre, stiller jeg meg under det. Nikolaj rekker ham et aluminiumskrus og en ren skje. Vent litt, roper Kosum. Nikolaj snur seg ikke. Kosum roper til ham på nytt. Treet, Kosum ser treet, hvordan det faller og kommer bort i de andre trærne som står rundt. Kosum hopper til side, løper bort til Nikolaj, som ligger under treet, med hodet klemt inn. På den hvite snøen ligger to svarte øyne, presset ut av skallen

52

hans. Kosum sleper bort det skrøpelige menneskelige hylsteret. På snøen er det igjen to svarte øyenflekker. Se nå hvordan ravnene stikker av med øynene til din venn, sier en som står ved siden av ham. Ravnene kommer flyvende. De slåss om øynene. Kosum tar en lang stokk og vil jage dem bort. En ravn hakker ham i hodet.

Kosum våknet. Svette. Kald svette. Pannen med den kalde svetten var som is. Han kunne ikke røre seg av flekken. Armer og ben var som smidd i lenker. Han kunne ikke krype videre. Endelig var den avkreftede sultne kroppen i ferd med å sovne inn.

Denne lukten... Han åpnet øynene. Denne lukten... Månen... Sjelen... den utpinte, utsultede sjelen hans går til grunne. Reis deg, Kosum! Nå går det slett ikke så verst! Nå er det bare noen skritt igjen! Skynd deg å komme på bena! Det var som om smertene trengte gjennom hele kroppen. Han skalv, tenkte: Hvis jeg når frem... Hvis jeg når frem... Demp deg, storm!

Stormen svarte ham med et kaldt hvin, som nesten tok pusten fra ham. Han krøp bortover snøen, skjøv fra seg med bena. Nå er det ikke langt igjen. Bare få skritt. Nå er vanskelighetene bak meg. Så godt hundegrøten skal smake!

Hjertet smilte, glødende i ild. Trett virvlet stormens vinger. Kosum, som krøp fremover mens han dyttet vekk fra ansiktet øreklaffene på den svarte lua, var som en kjempestor fallen svart fugl, halvt overstrødd med hvit snø. Han krøp og kuttet piggråd, pyntet med rim, og pustet inn den kalde luften av alle krefter, hvilte litt innimellom, kastet avbitertangen på snøen, tørket kald svette fra pannen med hånden, svelget spytt.

En hutrende soldat kom løpende med en bøtte dampende grøt. Blikket hans var festet rett foran ham. Soldaten klappet den svarte hunden, mens han sto med ryggen til Kosum, som lå langflat fem skritt fra ham. Kosum var bom stille og pustet ikke. Til slutt, etter å ha fylt gryten til topps med grøt, gikk soldaten.

Kosum snodde seg som en slange helt frem til hundehuset. Stoppet. Sukket tungt. Var stille. Den hvinende vinden stakk i ørene som kalde nåler. Vinden gråt, ulte. Han brydde seg ikke om den. Inni ham vrengete alt seg av sult. Nå ville fienden ha gledet seg over min tilstand! Kosum snek seg frem mot den skitne gryta. Hunden knurret. Kosum brydde seg ikke om at den flekket tenner på en truende måte. Hunden rygget tilbake og blottet skarpe hjørnetenner, men Kosum karret seg frem til gryta. Sulten hadde vunnet over følelsen av frykt.

Plutselig kastet hunden seg over ham. Hunden skar tenner. Etter først å ha dyttet borti aluminiumskruset og skjeen som hang på siden, bet den rasende hunden seg fast i den vatterte jakken hans. Kosum kunne ikke trekke seg tilbake. Den dampende gryta ventet på at de skulle få klarhet i forholdene. De hang sammen som klegg, slapp ikke taket i hverandre og slo kollbøtte på snøen. Hunden hadde fått et fast bitt, og slapp ikke den høyre armen. – Fikk du lyst på grøt, din kjøter? Kosum kom seg på bena og dunket hunden i hodet med aluminiumskruset. Men hunden kastet seg som et lyn over ham igjen, slo ham med forlabbene i brystet og fikk ham over ende. De rullet rundt i snøen. Hunden var i ferd med å bite i stykker ermet på Kosums jakke. Men han ga seg ikke, fikk tak i skjeen og kjørte den spisse enden av den i snuten på hunden; den hylte av smerte og sprutet blod. Men hunden var sterkere enn Kosum, presset ham under seg og begynte å slite i ham. Kosum grep hunden i ørene, og så, mens han holdt den i halsen med en utstrakt hånd, sparket han den av all makt i snuten. Hunden falt ikke til ro. Kosum huket seg fast i et bakben med de stivfrosne tennene og bet til av alle krefter. Blodet fra hunden strømmet inn i munnen hans; de raste rundt enda noen ganger. Kosum slapp ikke hunden, som begynte å tute klagende. Den var blitt redd og sluttet å bite. Kosum skjønnte at han hadde vunnet. Han nærmet seg gryta igjen. Da han fikk øye på de varme brød- og benbitene som var

54

falt ut av gryta, svelget han, slapp labben til hunden og kastet seg grådig over brødet. Han brydde seg ikke om de blodige hendene. Han grep en potet som lå ved siden av, og stappet den i munnen. Da hunden så hvordan han tygget, ble den plutselig stille. Granskende så den inn i de sultne øynene til Kosum.

– Ikke se på meg, din ugjestfrie kjøter! Kosum tok kruset han holdt i hånden, og svingte det mot hunden for å slå. Han grep aluminiumsgryta og trykket den til brystet, som et menneske som stjeler høns, og tittet rundt seg med grådige øyne. Det var ingen i nærheten. Kosum ble forundret, forsto ikke, kunne ikke forestille seg at fangene, som døde som fluer i leiren, ennå ikke hadde lagt merke til ham. Leiren er sulten, fordi den er dum, tenkte han. Hvis den ikke hadde vært det, ville den for lengst ha oppdaget denne hundegrøten. Kosum holdt den varme gryta, og uten å bry seg om hunden som sto ved siden av, fortsatte han å spise. Han brukte begge hender. Den svarte hunden stirret intenst på ham med store øyne. Kosum klarte ikke å bli mett. Han ville løfte aluminiumsgryta i været med begge hender. Han hadde ikke krefter nok, og gryta falt i bakken. Han stakk hånden ned i gryta, tok enda noen brødbiter, makaroni, gulrøtter, puttet alt i munnen. Han klarte ikke å bli mett. Han stakk begge hendene i gryta. Han satte seg ned, nei, han klarte ikke å bli mett. Hunden stirret på Kosum, og kom plutselig med et forsiktig bjeff. Kanskje ba den om at han skulle la det være igjen litt grøt til den?

– Hva er det med deg?! Vil du ikke slåss? Han snudde seg rundt på ryggen og begynte å klappe seg på magen. – Du er blitt vitne til denne skammen. Unnskyld!

Etter å ha tømt den store gryta, sukket han dypt og så seg omkring. Han satt på en jord som var dekket av snøens hvite kappe og stengt inne med gjerder av piggråd. Øynene hans ble fulle av tårer ved synet av den herlige verden som nå trådte frem for ham. Han ble forferdet. For første gang. For første gang

på disse tre årene hadde Kosum spist seg mett. Denne verden! Dette utrolig vakre området! Hvem eier det? Er det vårt? Er det skjenket oss av Gud?

Han fikk plutselig lyst til å flykte, så fort han bare kunne, sammen med snøstormens glade hvin som nå var i ferd med å spakne. Han hadde vanskelig for å puste, det var ikke nok luft. Han holdt en aluminiumsgryte i hendene, trøstet sitt hjerte med søte tanker og fortsatte å lete etter brødbiter i gryta, ute av stand til å gå ifra den. Herre Gud, Du gir den som ber. Du gir den trengende det han ber om. Gjør det slik at denne hunden får leve i det minste seks måneder til! Seks måneder! Jeg skal aldri be Deg om noe mer. Han visste ikke hvorfor han ba Gud om akkurat seks måneder. Men han håpet på at om seks måneder ville det skje noe godt.

Og Gud hørte hans bønn.

Seks måneder var gått siden Kosum spiste hundegrøt. Han var blitt tjukkere, halsen rundere. Men hunden var tvert imot blitt magrere dag for dag. Kosum skulle ut i den tette skogen, etter å ha spist seg mett på grøt. Seks måneder, men han hadde fortsatt ti lange, lange år igjen å sitte inne.

Kosum gomlet på en brødblings. Så bandt han en fille rundt munnen, mot kulden, tok på seg votter, stakk en nykvasset øks under armen og ga seg langsomt i vei på arbeid. Han oppdaget noen fanger som samlet tørr kvas for å tenne bål.

– Hva er det dere gjør? spurte Kosum og tok fillen bort fra munnen. – Har dere ikke tenkt å arbeide i dag?

– I dag har vi drept hunden til legen vår, den hadde stukket av fra lenken, smilte en av dem og rullet med øynene. – I dag skal vi drikke varm buljong!

Bena til Kosum sviktet. Han kom til å tenke på sulten, satte seg på en stubbe og løftet den kalde fillen opp til øynene.